

LINA OKULIČIŪTĖ

**TARPTAUTINEI KOMISIJAI NACIŲ IR SOVIETINIO OKUPACINIO REŽIMŲ
NUSIKALTIMAMS ĮVERTINTI**

VISUOMENĖS MILITARIZAVIMAS
TYRIMO PLANAS - PROSPEKTAS

VILNIUS, 2007

„Militarizavimas“ yra apibrėžiama kaip: 1) militarizmo sistemos įgyvendinimas valstybėje; 2) karinės organizacijos formų ir metodų pritaikymas įvairioms visuomeninio gyvenimo sritims, karinių įstatymų taikymas kuriai nors ūkio šakai, pramonės sukarinimas; 3) kariuomenės ir ginkluotės gausinimas.¹

Sovietų Sąjungos (toliau – SSRS) gynimas turėjo būti visuotinis ir besąlyginis. SSRS gynybos visuotinumą reišė ir sovietinės Lietuvos visuomenės įtraukimą ginti „Tėvynę“, papildyti SSRS mobilizacinę rezervą. Iš esmės naujausios technikos išradimas vertė keisti kariuomenės strategiją, jos organizavimą ir apginklavimą, karių mokymo ir auklėjimo metodus. Pradėta žymiai rimčiau žiūrėti kario karinį-techninį parengimą. Iš kilo būtinybė turėti atsargoje kuo didesnę asortimentą pakankamai išsilavinusių ir gerai apmokytų, žinančių karinę techniką karių.

Sovietinė karinė doktrina pareikalavo įvairios resursų mobilizacijos, o spartų karių pajėgų tobulinimą sąlygojo nacionalinio saugumo užtikrinimas, civilinė gynyba bei strateginių klausimų sprendimas. Ginklavimosi varžybų suintensyvėjimas tarp SSRS ir JAV virto prievartiniu postūmiu ginkluotis, tobulinti gynybinį arsenalą. Šis veiksnys buvo tiesioginis impulsas sovietinės Lietuvos visuomenės militarizavimui.

Atgrasinimo strategijoje, vadovaujantis nusistovėjusia ginkluotųjų pajėgų kovinės parengties nuostata, buvo vykdomas intensyvus ginkluotojų pajėgų kovinio parengimo kėlimas. Į nuolatinį rūpinimąsi SSRS gynybinės galios stiprinimu buvo įtraukta ir sovietinės Lietuvos visuomenė. SSRS militaristinėms reikmėms buvo išnaudojami ne tik gamybiniai Lietuvos resursai, įvairūs gamtos ištekliai, bet ir pati sovietinė Lietuvos visuomenė SSRS mobilizacinio rezervo papildymo, ginkluotųjų pajėgų gausinimo, karinių-techninių specialistų rengimo atžvilgiais.

Lietuvos visuomenės militarizavimo raidos savitumai buvo neatsiejami nuo esminių SSRS ginklavimosi politikos veiksnių, priklausančių nuo tarptautinės įtampos svyravimų. Visuomenės militarizavimo procesas Lietuvoje išryškėjo po Antrojo pasaulinio karo, o žlugus sovietinei imperijai pastarasis buvo nutrauktas. Tai ir lėmė chronologinių rėmų pasirinkimą: nuo sovietinės reokupacijos 1944 m. iki 1989 m. kultūrinio ir dvasinio lietuvių tautos atgimimo.

SSRS Ministrų Tarybos 1948 m. sausio 16 d. nutarimu savanoriškoji Osoaviachimo organizacija buvo reorganizuota į tris savarankiškas organizacijas: visasąjunginė savanoriškoji organizacija aviacijai remti (toliau-rus. k. „Досав”), 2) visasąjunginė savanoriškoji organizacija armijai remti (toliau-rus. k. „Досарм”) ir 3) visasąjunginė savanoriškoji organizacija laivynui

---

¹ Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius, 1985, p.320.

Lietuvių Enciklopedija. United States of America, 1959, XVIII tomas, p. 54.

remti (toliau-rus. k. „Досфлот”).² Visų trijų išvardintųjų organizacijų pagrindiniu tikslu tapo karo prievolinkų rezervo ir jaunimo karinis parengimas.

Temos aktualumą lėmė iki šiol neatskleistas komunistinės valdžios diegiamos ideologizuotos karinės politikos poveikis Lietuvos visuomenei.

1) SSRS, propaguodama savo ideologizuotą misiją ginti socialistinių valstybių gyventojus nuo kapitalistinių valstybių keliamos agresijos, tuo pat metu savo interesams naudojo militaristines priemones. XX a. penktajame dešimtmetyje prasidėjusios ginklavimosi varžybos tęsėsi iki devintojo dešimtmečio pabaigos. Galimas karas, panaudojant branduolinius ginklus, stipriai paveikė sovietinės visuomenės militarizavimo lygį, kuris priklausė nuo tarptautinių santykių paaštrėjimo, tačiau šis procesas nebuvo sustabdytas ir tarptautinės įtampos mažinimu.

2) Sovietinės Lietuvos visuomenės militarizavimas buvo glaudžiai susijęs ne tik su agresyvia SSRS užsienio ir vidaus politika, bet ir su ideologine demagogija. Platus visuomenės įtraukimas į pasirengimą karui vertintas kaip neišvengiama priemonė nuolat būti pasirengusiems gynybai.

3) Galima konstatuoti, kad Lietuvoje visuomenės militarizavimo specifikos nebuvo. Tačiau tam tikrų ypatumų įgavo militarizavimo taktika. Pirmas ypatumas yra tas, kad ruošiasi visai naujam karui – branduoliniam karui. Antra, kaupiant mobilizacines atsargas rengimosi užduotimi tapo visuomenės civilinės gynybos apmokymas. Trečia, – Lietuvos jaunimo ruošimas tarnybai SSRS ginkluotosiose pajėgose.

4) Militarizacijos procesas, visapusiškai maskuojamas oficialioje socialistinio bloko šalių politikoje, plačiai visuomenei aiškintas kaip viena iš būtiniausių savigynos priemonių. Tokiame kontekste civilinės gynybos funkcijos, švietimo sistemos reorganizavimas bei mobilizacinio rezervo rengimas SSRS ginkluotosioms pajėgoms, buvo pateisinti gyventojų ir socialistinio ūkio objektų saugojimu.

5) SDAALR – svetimos valstybės įkurta, sukarinta visuomeninė organizacija sovietinėje Lietuvoje, rėmė okupacinę kariuomenę. SDAALR savo gretose, rengdama jaunuolius karinei tarnybai, mėgino juos „užgrūdinti” morališkai, politiškai, psichologiškai ir parengti kariniu, techniniu, bei fiziniu atžvilgiais. Buvo ugdomos savybės ir įgūdžiai, kurių reikėjo tarnaujantiems SSRS armijos, laivyno ir oro pajėgose.

6) SDAALR pirminėse organizacijose ruoštas ne tik karinis rezervas SSRS ginkluotosioms pajėgoms, bet ir karinių-techninių profesijų kontingentas. Greta karinių kadru ruošimo, SDAALR užsiėmė visuomenės indoktrinavimu, masine karinių žinių propaganda per

---

² SSRS Ministrų tarybos 1948 m. sausio 16 d. nutarimas Nr. 77, Ten pat, ap. 52, b. 57, 1,28.

paskaitas, pranešimus, pokalbius karine tematika, rengdama karinius kampelius, karinius kabinetus, parodas, vykdydama įvairius sukarintus žygius, organizuodama varžybas ir praktinius mokymus.

7) Militarizavimo metu dvasinė ir fizinė jaunimo parengtis buvo du neatsiejami dalykai. Saugumo ir gynybos politika buvo glaudžiai susijusi su sukarintos SDAALR organizacijos veiklos funkcijomis, kurios dėsningai diegtos per karines-technines sporto šakas, išlikusias per visą Lietuvos okupacijos laikotarpį.

8) Sovietinėje Lietuvoje švietimo sistema buvo paversta jaunimo karinio-patriotinio auklėjimo formacija. Siekta, kad patriotizmas vyrautų kasdieniniame jaunimo gyvenime: studijų, darbo ir karinės tarnybos atlikimo metu. Patriotizmo motyvacijoje slypėjo apeliavimas į žmogaus jausmus. Belpieka pritarti profesoriaus Kristiano Gernerio nuomonei, kad naujoje sovietinėje visuomenėje Maskva formavo „asmenybę su uniforma”.

9) Civilinės gynybos sistemos paskirtis — apmokyti gyventojus apsisaugoti nuo masinio naikinimo ginklo, todėl nuolat buvo tobulinamas ir stiprinamas civilių gyventojų karinis pasiruošimas; plėtojama civilinės gynybos sistema, iš anksto stengtasi sukurti gamybinės bazės struktūrą: 1. žemės ūkis turėjo būti pajėgus karo sąlygomis aprūpinti sovietinę armiją, 2. išaugo visuomenės išsimokslinimo vertė.

10) Dėl sovietinės Lietuvos geopolitikos padėties, respublika buvo vertinama nevienareikšmiškai: Lietuva laikyta placdarmu į ir iš SSRS. Kadangi saugumo ir gynybos sistema privalėjo garantuoti užnugario saugumą, todėl SSRS Lietuvos visuomenės militarizavimas ir sovietinių ideologijų skiepijimas buvo toks svarbus.

11) SSRS militaristinėms reikmėms buvo išnaudojami gamybiniai Lietuvos resursai, įvairūs gamtos ištekliai ir svarbiausia pati sovietinė visuomenė tiek SSRS mobilizacinio rezervo papildymo, tiek ginkluotųjų pajėgų gausinimo, tiek karinių-techninių specialistų rengimo atžvilgiais. Visuomenės militarizavimas Kremliaus buvo sąmoningai nukreiptas sovietinės sistemos įtvirtinimui ir išsaugojimui Lietuvoje.

Šio darbo tikslas: 1) išsamiai išnagrinėti sovietinės Lietuvos visuomenės militarizavimo proceso eigą ir būdus, išsiaiškinti jo priežastis; 2) remiantis archyviniais šaltiniais pateikti LSSR visuomenės militarizavimo politiką pagrindžiančius faktus, atskleidžiant sąjunginių institucijų vaidmenį šiame procese.

Nagrinėjami tyrimo esminiai uždaviniai:

1. apibrėžti visuomenės militarizavimo specifiką Lietuvoje;
2. išsiaiškinti savanoriškosios organizacijos armijai, aviacijai ir laivynui remti vaidmenį sovietinės Lietuvos visuomenės militarizavimo procese;
3. atskleisti, kaip tam tikslui sovietinis režimas panaudojo civilinės gynybos modelį;
4. išryškinti švietimo sistemos įtraukimą į visuomenės parengimą karui ir atitinkamų žmogaus savybių ugdymą.

Atsižvelgiant į šio darbo specifiką, tiriamajame darbe bus taikomas lyginamasis metodas. Nagrinėjat šią problemą bus laikomasi teminio, o ne chronologinio principo, todėl nebus detaliai apžvelgtas kiekvienas dešimtmetis. Bus apsiribojama visuomenės militarizavimo proceso įvykių bei principų analize.

Tyrimo struktūra ir apimtis

Pirmoje darbo dalyje, išryškinant sovietinės visuomenės militarizavimo fenomeną, nagrinėjami sovietinės karinės propagandos klausimai ir pasirengimas karui.

Darbo antroje dalyje tyrinėjami sukarintų organizacijų: SDAALR militarizavimo politikos bruožai, organizacijų statusas ir uždaviniai, karinio-techninio sporto vaidmuo militarizavimo raidoje bei šių veiksnių įtaka visuomenės gyvenimui.

Saugumo ir gynybos sistema, apimant civilinės gynybos struktūras ir funkcijas, jų įgyvendinimo metodus bendrame SSRS politikos kontekste, yra analizuojama **trečioje dalyje**.

Ketvirta dalis išryškina sovietinio režimo auklėjimo principus, švietimo sistemos reorganizaciją, įtraukiant pastarąją į visuomenės militarizavimo procesą.

Numatoma tyrimo apimtis – 2 autoriniai lankai.

Literatūra ir sąrašas

Sovietinės Lietuvos militarizavimo proceso eigą, apimančių darbų Lietuvos istoriografijoje nėra daug, tačiau jie apžvelgia vien karinės gamtonaudos aspektus³, atskleidžiančius Lietuvos gamtos išteklių panaudojimą SSRS militaristinėms reikmėms, bei branduolinės praeities Lietuvoje tyrimą⁴, kuriame yra išryškinta branduolinių ginklų dislokacija Lietuvos teritorijoje, siekiant įvertinti sovietų armijos padarytą žalą. Nagrinėjant šio darbo temą, „Sovietinės Lietuvos visuomenės militarizavimas“, remtasi sovietine literatūra, pravertė Vakarų istorikų studijos ir nepriklausomoje Lietuvoje išleisti darbai.

---

³ R. Baubinas, J. Taminskas, *Karinė gamtonauda Lietuvoje sovietmečiu: ekologinės pasekmės*. Vilnius, 1998.

⁴ B. Čėsna, L. Davulienė, K. Aliulis, *Lietuvos branduolinė praeitis*. Kaunas, 2004.

Tyrimo metu paaiškėjo atitinkamos literatūros, kuri atskleistų rusų požiūrį į visuomenės militarizavimo procesą, trūkumas. Sovietinė istoriografija, nors ir perpildyta ideologijos, taip pat turi metodologinę vertę. Iš dalies buvo pasinaudota ir išlikusia sovietine literatūra. Atsiskleidė įdomi ypatybė – daugelis knygų Vilniaus bibliotekose yra jau nurašytos, kaip nebereikalingos ir nebeturinčios mokslinės vertės.

Analizuojant Lietuvos civilinės gynybos sistemos struktūrą bei veiklos pobūdį, yra naudingos mokymo priemonės⁵, skirtos gyventojų apmokymams. Taip pat buvo leidžiama medžiaga lektoriam⁶ ir metodiniai mokymo priemonių nurodymai visuomeniniams instruktoriams.⁷ Reikia konstatuoti, kad informacinė medžiaga atitiko SSRS civilinės gynybos nurodymus ir reikalavimus. Čia pateiktos žinios apie civilinės gynybos reikšmę, apie branduolinio, cheminio ir biologinio ginklo naikinamąsias savybes, apie slėptuves ir individualias apsaugos priemones, apie radiacinio bei cheminio žvalgyimo ir dozimetrinės kontrolės prietaisus, apie gelbėjimo bei skubius avarinius atstatymo darbus ir pirmosios medicininės pagalbos suteikimo nukentėjusiems būdus. Žinoma, negalima pamiršti apie civilinę gynybą leistų bendro pobūdžio knygų⁸ ir atmintinių⁹ gyventojams. Taip pat tikslinga priminti, kad visa sovietinė literatūra pasižymi ypatingu sovietinio režimo vykdytos politikos ir komunistinės ideologijos akcentu.

---

⁵ *Būk pasiruošęs priešlėktuvinei ir priešcheminei gynybai* (mokymo priemonė pasiruošti 1-ojo laipsnio „Pasiruošęs PLPChG“ normų mokėjimui laikyti). Kaunas, 1941.

L. Gorelovas et al., *Civilinė gynyba*:mokslu priemonė vidurinės mokyklos mokiniams. Kaunas, 1968.

P. Jakubovskis, *Civilinė gynyba*, Vilnius, 1968.

A. Čebotariovas, *Civilinė gynyba*:mokymo priemonė profesinėms techninėms mokykloms, ruošiančioms statybos darbininkus. Vilnius, 1969.

N. Olovianišnikovas, *Civilinė gynyba*. Mokymo priemonė prof. tech. ryšių mokykloms. Vilnius, 1969.

Civilinė gynyba. Mokymo priemonė vidurinės mokyklos mokiniams. Kaunas, 1972.

Civilinės gynybos pamokos V klasėje (metodinė priemonė mokytojui). Kaunas, 1972.

Civilinės gynybos užsiėmimai antroje klasėje (knyga mokytojams). Kaunas, 1978.

Civilinė gynyba. Gyventojų rengimo civilinei gynybai pagal 1972 metų programą mokymo metodinė priemonė. Vilnius, 1976.

Civilinė gynyba: TSRS civilinės gynybos viršininko patv. kaip gyventojų mokomoji priemonė. Vilnius, 1988.

⁶ I. M. Chochlovas, *TSRS Civilinė gynyba* (40-osioms TSRS civilinės gynybos sukūrimo metinėms) medžiaga lektoriui. Vilnius, 1972.

S. Stalaukas, *Civilinė gynyba raketiniame branduoliniame kare* (Medžiaga lektoriui). Vilnius, 1973.

⁷ *Metodiniai mokymo nurodymai*. Gyventojams apmokyti priešlėktuvinės, priešatominės, priešcheminės ir priešbakteriologinės apsaugos LDAALR pirminių organizacijų rateliuose (į pagalbą priešlėktuvinės apsaugos (PLA) visuomeniniam instruktoriui). Vilnius, 1957.

Pokalbiai apie civilinę gynybą. (į pagalbą visuomeniniam civilinės gynybos instruktoriui). Vilnius, 1963.

Metodiniai mokymo nurodymai. Gyventojams apmokyti priešlėktuvinės, priešatominės, priešcheminės ir priešbakteriologinės apsaugos LDAALR pirminių organizacijų rateliuose (į pagalbą priešlėktuvinės apsaugos (PLA) visuomeniniam instruktoriui). Vilnius, 1957.

Pokalbiai apie civilinę gynybą. (į pagalbą visuomeniniam civilinės gynybos instruktoriui). Vilnius, 1963.

⁸ *Tarybinės tėvynės sargyboje*. Vilnius, 1975.

Kino filmų apie civilinę gynybą katalogas. Vilnius, 1980.

⁹ *Tai turi žinoti kiekvienas!* (Apie apsisaugojimą nuo masinio naikinimo ginklo). Vilnius, 1970.

Tai turi žinoti ir mokėti kiekvienas:Atmintinė gyventojams. Vilnius, 1987.

Darbe bus nagrinėjami sukarintų visuomeninių organizacijų vieši dokumentai¹⁰, kuriuose atsiskleidžia informacija apie savanoriškosios organizacijos armijai, aviacijai ir laivynui remti struktūrą, jos uždavinius bei visuomeninę veiklą, susijusią su gyventojų mokymais ir jaunimo rengimu SSRS ginkluotosioms pajėgoms. Tai savo ruožtu padėjo išsamiau ištirti visuomenės ir karinių organizacijų sąlyčio taškus.

Sovietinės Lietuvos visuomenės militarizavimas nebuvo įtrauktas nei į vieną įstatymą, nebuvo reglamentuotas jokiais normatyviniais dokumentais. SSRS konstitucijos¹¹ ir SSRS karinės prievolės įstatymas¹² - šiame darbe naudojami neatsitiktinai: kaip parodomosios SSRS politikos dokumentai, atspindintys militarizavimo pobūdį.

SSRS komunistų partijos suvažiavimų medžiagos¹³, SSRS lyderių, Nikitos Chruščiovo¹⁴, Leonido Brežnevo¹⁵ kalbos išryškina sovietų užsienio ir vidaus politiką, karo ir taikos problemas, nuolatinį dėmesį būtinam ginkluotųjų pajėgų stiprinimui.

Darbai naudingos informacijos nesuteikė nei vienintelis dokumentų rinkinys,¹⁶ nei iliustruotas albumas¹⁷ apie SSRS ginkluotųjų pajėgų steigimą ir stiprinimą. Šie leidiniai, perpildyti sovietinės ideologijos ir propagandos, siekiamų rezultatų nedavė.

Vartojamų terminų tikslinimui naudojamos enciklopedijos¹⁸, tarptautinių žodžių žodynai¹⁹ bei Rusijos Federacijos 2004 metais išleistas žodynas, kuriame išdėstyta karinė-

---

¹⁰ *Visasąjunginės savanoriškos draugijos armijai remti pirminių organizacijų nuostatai*. Vilnius, 1949.

Visasąjunginės savanoriškos draugijos aviacijai remti pirminių organizacijų nuostatai. Vilnius, 1949.

Visasąjunginės savanoriškos draugijos kariniam jūrų laivynui remti pirminių organizacijų nuostatai. Vilnius, 1949.

Visasąjunginė savanoriška draugijos aviacijai remti pirminių organizacijų nuostatai. Vilnius, 1951.

Dėl karinio-masinio ir sportinio darbo visasąjunginės savanoriškos armijai, aviacijai ir laivynui remti draugijos pirminėse organizacijose. Vilnius, 1953.

P. M. Kirilovas, *LDAALR nariui apie vietinę priešlėktuvinę gynybą*. Vilnius, 1958.

LDAALR, Raudonojo Kryžiaus ir raudonojo pusmėnulio draugijų narių ir gyventojų parengimo „Pasirengęs PLG“ I-ojo laipsnio individualinėms normoms laikyti programa. Vilnius, 1959.

G.Zapolskis, A. Malšinskis, *Priešdujinės treniruotės ir apdujinimas LDAALR organizacijose*. Vilnius, 1959.

E. Maleševskis, *Patriotinė gynyba*. Vilnius, 1962.

Visasąjunginės laisvanoriškos draugijos armijai, aviacijai ir laivynui remti (TSRS LDAALR) įstatai. Vilnius, 1962.

Gynybinis masinis darbas pirminėje SDAALR organizacijoje. Vilnius, 1971.

TSRS Jaunųjų savanorių gaisrininkų draugovių (ISGD) nuostatai. Vilnius, 1974.

¹¹ *Lietuvos valstybės konstitucijos*. Vilnius, 1989.

Tarybų socialistinių respublikų sąjungos konstitucija. Vilnius, 1977.

¹² *TSRS visuotinės karinės prievolės įstatymas*. Vilnius, 1971.

¹³ *TSKP XXVI suvažiavimo medžiaga*. Vilnius, 1981.

¹⁴ N. Chruščiovas, *Jaunieji komunizmo statytojai, aukštai iškėlę neškite Lenino vėliavą!* Vilnius, 1962.

N. Chruščiovas, *Kuriamuoju darbu stiprinkime taiką, užtikrinkime pergalę, ekonomiškai lenktyniaudami su kapitalizmu* (Draugo N. Chruščiovo kalba Visasąjunginiame komunistų darbo brigadų ir spartuolių lenktyniavimo pirmūnų pasitarime 1960 metų gegužės 28 dieną). Vilnius, 1960.

N. Chruščiovas, *Nusiginklavimas – kelias į taikos stiprinimą ir tautų draugystę* (Pranešimas TSRS Aukščiausios Tarybos IV sesijoje 1960 m. sausio 14 d.). Vilnius, 1960.

¹⁵ L. Brežnevas, *Apie aktualias partinės statybos problemas*. Vilnius, 1973.

¹⁶ *КПСС о Вооруженных Силах Советского Союза: Документи 1917-1981*. Москва, 1981.

¹⁷ В. С. Рябов, П. Д. Казаков, *На страже Родины: [Альбом]*. Москва, 1980.

¹⁸ *Lietuvių Enciklopedija*. United States of America, XVIII tomas, 1959.

Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. Vilnius, T. 9, 1982.

politinė, karinė-diplomatinė ir karinė-techninė terminologija, strateginis ir operatyvinis ginkluotųjų pajėgų panaudojimas.²⁰

SSRS karinė doktrina, militarizavimo politika yra analizuojama užsienio mokslininkų darbuose. Vakarų istoriografijoje²¹ tyrinėjami visuomenės ir karinių struktūrų santykiai demokratinėse valstybėse, ir sovietinės karinės doktrinos raida tik dalinai padėjo nagrinėti šią temą. Denverio universitete dr. Jonathan R. Adelman,²² tyrinėdamas SSRS karinę doktriną, susikoncentravo į vienintelį pagrindinį aspektą: į būsimo pagrindinio karo svarbiausią klausimą, - kaip kovoti? Autorius analizavo faktus, labiausiai įtakojusius karinės doktrinos pakitimus.

1982 m. įvykusioje VII pasaulinėje konferencijoje „Politikos ateitis“ glaustai buvo apžvelgtas militarizacijos klausimas. Upsalos universiteto profesorius Kristianas Gerneris²³ nagrinėjo militarizacijos proceso aspektus socialistinio bloko šalyse.

Karinio parengimo principams atskleisti darbe panaudota Vytauto Tininio²⁴ parengta mokymo priemonė, skirta Lietuvos krašto apsaugos kariams. Bendram gynybos principo išdėstymui vadovautasi 2001 m. birželio 11 d. įvykusios konferencijos „Teritorinė gynyba“²⁵ medžiaga. Apibūdinant sovietmečiu Lietuvoje statytus apsaugos įrenginius remtasi leidiniu „Civilinės saugos pagrindai“²⁶, kuriame autoriai informuoja apie individualiąsias ir kolektyvines gyventojų apsaugos priemones.

Dainiaus Žalimo monografijoje²⁷ yra nagrinėjami tarptautiniai teisiniai klausimai, susiję su Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimu 1990 m. kovo 11 d., tarptautinės teisės požiūriu yra vertinami slaptieji Molotovo-Ribentropo pakto protokolai ir viena iš jų įgyvendinimo pasekmių – Lietuvos okupacija ir aneksija 1940 m.

---

¹⁹ *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius, 1985.

Valerija Vaitkevičiūtė (sud.), *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius, 2002.

²⁰ *Война и мир в терминах и определениях*/под общей редакцией Д. О. Рогозина. Москва, 2004.

²¹ Timothy J. Colton, *Commissars, Commanders, and Civilian Authority: The Structure of Soviet Military Politics*, London: Harvard University Press, 1979.

Christopher Donnelly, *Red Banner: The Soviet Military System in Peace and War*, Coulsden: Janes Information Group Ltd. 1988.

Ellen Jones, *Red Army and Society: a Sociology of the Soviet Military*, Boston: Allen & Unwin, 1985.*

Dale R. Herspring, and Ivan Volgyes, (eds.) *Civil-Military Relations in Communist Systems*, Westview Special Studies on the Soviet Union and Eastern Europe, Boulder: Westview Press, 1978.

Dale R. Herspring, 'Samuel Huntington and Communist Civil-Military Relations', *Armed Forces and Society* 25(4) Summer 1999.

Roman Kolkowicz, *The Soviet Military and the Communist Party*, Princeton NJ: Princeton University Press, 1967.

Roman Kolkowicz, Andrzej Korbonsk, *Soldiers, Peasants and Bureaucrats: Civil-Military Relations in Communist and Modernizing Societies*, London, Boston: G. Allen & Unwin, 1982.

A. Perlmutter, W. LeoGrande, 'The Party in Uniform: Toward a Theory of Civil-Military Relations in Communist Political Systems', *American Political Science Review*, vol.76 no.4, 1982.

²² Jonathon R. Adelman, *Communist Armies in Politics*, Boulder, CO: Westview Press, 1982.

²³ *Militarism and militarization: selected papers to the VII World Conference on Futures Studies, June 6-8, 1982* "The future of politics". Stockholm, 1982.

²⁴ V. Tininis, *Politologija kariams*. Vilnius, 1995.

²⁵ *Konferencija "Teritorinė gynyba"*: [konferencijos, įvykusios 2001 m. birželio 11 d., medžiaga]. Vilnius, 2001.

²⁶ A. Mīlašauskas (vadovas) et al., *Civilinės saugos pagrindai*. Vilnius, 1996.

²⁷ D. Žalimas, *Lietuvos respublikos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. tarptautiniai teisiniai pagrindai ir pasekmės*. Vilnius, 2005.

Lietuvoje veikusių Karinių katedrų veikla atsispindi Vilniaus universiteto 425-erių metų sukakčiai išleistame leidinyje.²⁸

Dėl nagrinėjimo temos problemiško, pagrindinis tyrimo darbas buvo atliekamas, remiantis Lietuvos Ypatingojo Archyvo (toliau - LYA) ir Lietuvos centrinio valstybės archyvo (toliau - LCVA) dokumentų fonduose surinkta medžiaga.

Archyviniai šaltiniai padėjo atskleisti sovietinės Lietuvos visuomenės realijas. LYA atidžiai buvo apžvelgti Lietuvos komunistų partijos (toliau - LKP) Centro Komiteto (toliau - CK) (f. - 1771), LKP Vilniaus miesto „DOSAAF“ pirminės organizacijos (f. - 4866) ir LKP Vilniaus miesto Civilinės gynybos štabo pirminės organizacijos (f. - 16994) fondai. Gausiausi yra sovietinio laikotarpio Lietuvos komunistų partijos dokumentų fondai, kuriuose sukaupti LKP suvažiavimų, Centro komiteto plenumų, biuro ir sekretoriato posėdžių protokolai. SDAALR pirminių organizacijų ir civilinės gynybos štabo pirminių organizacijų ataskaitose ir pranešimuose atspindinti sovietinio režimo bandymas militarizuoti sovietinės Lietuvos visuomenę.

LCVA buvo peržiūrėtas Ministrų tarybos fondas (R-754), kaupiantis sovietų okupacinės valdžios įstaigų (1940-1941 m. ir 1944-1990 m.) dokumentus. Duomenų intensyviai ieškota 4, 12, 13 ir 15 apyrašuose. Archyviniuose šaltiniuose yra sukauptos sovietmečiu naudotos instrukcijos, direktyvos ir nurodymai. Lietuvos Sovietų Socialistinės Respublikos (toliau - LSSR) Ministrų tarybos susirašinėjimai: su SSRS gynybos ministerija, SSRS ginkluotųjų pajėgų generaliniu štabu, LSSR civilinės gynybos štabu, LSSR kariniu komisariatu, padėjo išryškinti totalitarinio režimo metodus militarizuojant Lietuvos visuomenę.

---

²⁸ *Vilniaus universitetas fotografijose* : [leidinys skiriamas Vilniaus universiteto 425-erių metų sukakčiai] / Alma Mater Vilnensis. Vilnius, 2004.